

ДІЙОВІ ОСОБИ

(у порядку появи)

Реня Кукелка: народилася в Биджеві, кур'єрка «Дроу»^{*} у Бендзині.

Сара Кукелка: старша сестра Рені, товаришка з «Дроу», яка опікувалася єврейськими сиротами в Бендзині.

Цивіа Любеткін: народилася у Вітеві, лідерка «Дроу» в Єврейській бойовій організації (ЕВБО) та повстання у Варшавському гето.

Фрумка Плотницька: народилася у Пяску, товаришка з «Дроу», очолювала бойову організацію в Бендзині.

Ганче Плотницька: молодша сестра Фрумки, а також лідерка «Дроу» і кур'єрка.

Тося Альтман: лідерка «Гашомер Гацаїру»^{**} й одна з найактивніших кур'єрок, діяла у Варшаві.

Владка Мід (уроджена Фейгеле Пельтель): кур'єрка Вунду у Варшаві.

Хайка Клінгер: лідерка «Гашомер Гацаїру» і бойової організації в Бендзині.

Густа Давидсон: кур'єрка й лідерка «Акіне», діяла в Кракові.

* «Дроу» (з івр. – «Свобода») – єврейська молодіжна організація, заснована в Польщі 1915 року. – Тут і далі подальшою приміткою перекладачки, якщо не вказано інше.

** «Гашомер Гацаїр» (з івр. – «Юний Виртуоз») – єврейська молодіжна організація, заснована 1913 року.

Гела Шюттер: кур'єрка «Акіне», діяла в Кракові.

Века Хазан: кур'єрка «Дроу», діяла в Гродно, Вільнюсі, Вілостоку. Працювала з Лонгою Козибродською і Темною Шнайдерман.

Хася Веліцка й Хайна Гроссман: дві кур'єрки «Гашомер Гацаїру», які належали до гуртка антифашистських таємних агентів у Вілостоку.

Ружка Корчак: лідерка «Гашомер Гацаїру» Вільнюської бойової організації (ВВБО) та очільниця лісових партизанів.

Вітка Кемпнер: лідерка «Гашомер Гацаїру» у ВВБО та ватажка лісових партизанів.

Зельда Трєгер: кур'єрка «Гашомер Гацаїру», діяла у Вільнюсі та в лісах.

Фей Шульман: фотографка, яка пішла в партизани, воякала та працювала медсестрою.

Анна Гейлман: асимільована членкиня варшавського «Гашомер Гацаїру», яка брала участь у русі опору в Аушвіці.

Польща під час ДСВ



Map © Copyright HMXX Springer Cartographica LLC

ВСТУП

Кошир-дівки

Читальна зала Британської бібліотеки пропала сторінками старих книжок. Я витрищалася на стос замовлених видань із жіночої історії – не так, щоб забагато, переконувала я себе, не знадто. Найдивнішою була книжка в самому низу: у палтурці, обгорнута зношеною синьою тканиною та з пошкодженими, обтріпанними краями. Я розгорнула її першою й побачила буквально 200 аркушів дрібним шрифтом – їдшем. Цю мову я знала, але вже понад 15 років не вживала.

Я мало не повернула книжку до сховища непрочитаного. Але якийсь імпульс спонукав мене розгорнути, тож я переглянула кілька сторінок. А тоді ще кілька. Думала, що це буде нудне агіографічне ремствування й незрозуміла талмудична дискусія про жіночу силу та доблесть. Але натомість там шло про жінок, диверсії, зброю, маскування, динаміт. Я натрапила на траєктор.

Невже це правда?

Я була приголомшена.

■

Я шукала сильних єврейських жінок.

На початку 2000-х років, коли мені було десь за 20, я жила в Лондоні, удень працювала історизованим мистецтвом, а ввечері виступала зі стендапом. Моя єврейськість становила проблему в обох цих галузях. Завуальовані жартовиті коментарі

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

про мою семітську зовнішність і стиль поведінки завжди лунали від університетських викладачів, галеристів, глядачів, колеґ-стандарів і професорів. Поступово до мене почало доходити: британці дратувало, що я так відкрито й безтурботно демонструвала свою єврейськість. Я виросла в Канаді, у згуртованій єврейській громаді, а згодом навчалася в університеті на північному сході США. У жодному з цих місць моє походження не було незвичним, я не мусила розділяти свою приватну й публічну особистість. Але в Англії так відкрито демонструвати власну інакшість... видавалося зухвальством і викликало дискомфорт. Коли я це зрозуміла, мене таке відкриття приголомшило й паралізувало. Я не знала, що з ним робити. Не зважати? Віджартовуватися? Бути обережнішою? Реагувати підкреслено емоційно? Реагувати без емоцій? Піти в підпілля й жити подвійним життям? Утікати?

Щоб розв'язати це питання, я звернулася до мистецтва та дослідження й підготувала перформанс про єврейську жіночу ідентичність та емоційний спадок травми, яка передається з покоління в покоління. Мого моделлю для наслідування хоробрості єврейських жінок була Ханна Сенеш – одна з небагатьох жінок із руху опору часів Другої світової війни, про яких історія не забула. Ще дитиною я ходила до світської єврейської школи (її філософія сагала корінним польським єврейським рухом), де ми вивчали написану івритом поезію та романи (дешево). У п'ятому класі на уроці ідишу ми читали про Ханну й про те, як у віці 22 років вона жила в Палестині, де вступила до британських десантних військ, щоб воювати з нацистами, й повернулася до Бароти, щоб допомогти руху опору. Її не вдалося завершити свою місію, але вона змогла надвизнати на хоробрі вчинки. Під час страти Ханна Сенеш відмовилася від пов'язки на очі, вона обрала прямо дивитися на кулю. Заірнула правлі

в очі, жила й загинула за свої переконання та пишлася тим, що була самою собою.

Навесні 2007 року я була в лондонській Британській бібліотеці, шукала інформацію про Сенеш – детальше обговорення її характеру. З'ясувалося, що книжок про неї доволі небагато, тож я замовила всі, у яких було згадано її ім'я. Одна з них була ідишем. І я ледь не відправила її назад.

Проте таки взяла книжку «Freuen in di Ghetto» («Жінки в гето»), опубліковану в Нью-Йорку в 1946 році, і погортала її. У цій антології на 185 сторінок Ханну згадано лише в останньому розділі. Попередні 170 сторінок оповідають історії інших жінок: десяток невідомих молодих єврейок, які воювали в русі опору проти нацистів, здебільшого в польських гето. Ці «дівчата з гето» підкупували охоронців гестапо, переконували револьвери в буханках хліба й допомагали розбудувати системи підземних бункерів. Вони фліртували з нацистами, купували їм вино, віскі й випічку та нишком убивали їх. Ці дівчата виконували таємні місії для Москви, роздавали підроблені документи й підпільні листівки, тобто доносили правду про те, що відбувалося з євреями. Допомогали хворим і навчали дітей, бомбили німецькі залізничні шляхи та підірвали електропостачання у Вільносі. Вони адегалася не як єврейки, працювали позовійками в зрйській частині міста й допомагали євреям утікати з гето через канали й димарі, через діри у стінах, а також дахами. Вони підкупували катів, писали бюлетені для підпільного радіо, підтримували бойовий дух своїх груп, домовлялися з польськими домовласниками, дурили гестапівців так, що ті допомагали їм нести валізи зі зброєю, залочаткували групу антинацистських нацистів і, звісно, займалися більшістю адміністративної роботи підпілля.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Хоча я роками здобувала єврейську освіту, проте ніколи не читала таких історій, що вражали деталями описів повсякденного життя й неймовірної праці цих воєнничих жінок. Я навіть не уявляла, як багато євреєнок було залучено до руху опору і як активно вони працювали.

Ці оповіді не просто врамили, вони зачепили мене особисто, перевернули моє розуміння власної історії. Я походжу з родини польських євреїв, які пережили Голокост. Моя бабуся — буббе Зельда (тезка моєї старшої дочки) — не воякала в русі опору; історія її успішної, але трагічної втечі визначила те, як я уявляла виживання. Вона (геть не схожа на єврейку зі своїми високими вилиццями та плескатим носом) утекла з окупованої Варшави, перепливала річки, ховалася в жіночому монастирі, фліртувала з нацистом, який вдав, що не помітив її, і у вантажівці з апельсинами виїхала на схід. Урешті вона потай перетнула радянський кордон, де її життя, хай як іронічно, врятувало те, що її примусово відправили до трудового табору в Сибір. Моя буббе була сильною, як віл, але вона втратила батьків і трьох із чотирьох своїх сестер, які залишилися у Варшаві. Коли вона доглядала мене після школи, то зі слезами й люттю в очах щовечора переповідала мені цю жахливу історію. Моя єврейська громада в Монреалі дзвіблишого складалася з родин, які пережили Голокост: у моєї родини, як і в сусідських, було безліч схожих історій про біль і страждання. Травма закарбувалася в моїх генах (або навіть змінила їх, як тепер припускають нейробиологи). Я зростала в атмосфері віктимізації та страху.

Але тут, у книжці «Freuen in di Ghettos», була зовсім інша версія історії про жінок у війні. Мене приголомшили ці оповіді про свободу волі. Жінки діями несамовито і стійко (навіть вдавалися до насильства): займалися контрабандою, збирали

розвіддані, влаштуовували диверсії й брали участь у бойових діях, — вони пишались своїм запалом. Автори книжки не очікували на жалість, а лише оспівували активну доблесть і відвагу. Жінки, які часто потерпали від голоду й тортур, виявляли хоробрість і мужність. Деякі з них мали можливість утекти, однак не зробили цього, дехто навіть вирішив повернутися до бойових дій. Буббе була моєю героїнею, але що, якби вона вирішила разкинути життям — лишитися й воювати? Мене переслідувало запитання: що я робила б у такій ситуації? Вирішила б чи втекла?

■

Спершу я вирішила, що кілька десятків таємних агенток руху опору, згаданих у «Freuen», — це й уся кількість. Але варто було мені торкнутися цієї теми, як неймовірні оповіді про жінок бійчиць почали вилізувати з кожного закутка: з архівів, каталогів, від незнайомих людей, які імейлом надсилали мені свої родинні історії. Я знайшла десятки жіночих мемуарів, опублікованих малими видавництвами, а також сотні свідчень польською, російською, івритом, ідишем, німецькою, французькою, голландською, данською, грецькою, італійською та англійською від 1940-х і донині.

Дослідники Голокосту спречуються, що вважати актами єврейського спротиву². Багато хто сприймає це максимально широко: будь-які дії, що стверджували людяність євреїв; будь-які одиничні чи колективні дії, що навіть незначиме суперечили нацистській політиці чи ідеології, зокрема й те, щоб просто залишитися живими. Інші вважали, що надто широке визначення применшує значення тих, хто ризикував своїм життям, щоб активно піддажувати режим, і що слід розрізняти опір і стійкість.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>